

DRAGOMIR BABIĆ

ZAVIČAJNO OPREDJELJENJE S.S. KRANJČEVIĆA

Dragomir Babić
Rijeka

UDK: 886.2.09:929 S.S. Kranjčević
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1988-05-16

Hrvatski pjesnik S.S. Kranjčević (1865-1908), iako stvaralac nacionalnih i univerzalnih dimenzija, u određenom broju svojih pjesama iskazivao je na osebujuć način svoje zavičajno određenje. Te njegove pjesme prožete snažnim emocijskim nabojima predočavaju njegovo viđenje ondašnje hrvatske nacionalne sudbine na prostoru njegova rodnog grada Senja u kontekstu uskočke tradicije koja je Senjane i Hrvate toliko nadahnjivala slobodarstvom i otporom tuđinskim porobljivačkim nasrtajima.

Hrvatski pjesnik S.S. Kranjčević (1865-1908), iako stvaralac nacionalnih i univerzalnih dimenzija, u kontekstu svojih nacionalnih, socijalnih, antiklerikalnih, filozofskih i drugih pjesama, kao i prozних tekstova, iskazivao je na osebujuć način i svoje zavičajno određenje, nikada naravno u onom odioznom, malograđanskom lokalpatriotskom smislu, što se u nekih znade izroditi u karikaturu, u neukus, a nerijetko i u onaj najbanalniji sentimentalizam.

Iako je, i kao čovjek, i kao pjesnik, bio toliko vezan za svoj zavičaj, odnosno rodno mjesto Senj, u kontekstu uskočkog identiteta, činjenica je da je Kranjčević bio manje-više neposredno fizički vezan za Senj do svoje 21. godine, poslije čega dolazi njegova tzv. bosanska faza života, unutar koje je proživio svoje zrele i konačne dane.

Kranjčević se rodio 17. veljače 1865. u Senju, kao sin gradskog kancelariste Spiridona Kranjčevića i njegove treće žene rođene Marković. Gimnaziju polazi od 1875. do 1883. u Senju, gdje završava osmi razred, no zbog ocjene, da je bio vladanja »prikorna radi nepokornosti i osornosti« nije položio maturu. U Senju je od 1. listopada 1883. kao eksternist pohađao predavanja iz bogoslovskih nauka, zatim poslan 29. listopada 1883. u Rim, u

»Collegium Germanico-Hungaricum«, gdje je ostao šest mjeseci. Godine 1885. boravi nekoliko mjeseci u Senju, gdje mu u izdanju senjskoga knjižara Marijana Župana izlazi prva knjiga pjesama »Bugarkinje«. U toku 1886. godine poslije završene zabrebačke preparandije opet je nekoliko mjeseci u Senju, kao besplatni vježbenik u puškoj muškoj školi, poslije čega odlazi u Bosnu, u Mostar, gdje postaje učitelj trgovačke škole 31. kolovoza 1886. Kranjčević bosanske faze ima malo fizičkih kontakata sa Senjom. Poznato je da je u kolovozu 1901. došao u Senj, iz kojeg sa svojom ženom Elom putuje parobrodom u Veneciju.

Kranjčevićeva pjesnička avantura započela je najvjerojatnije još u nižoj gimnaziji u Senju, što se naglašenije manifestiralo u višim gimnazijskim razredima. Sam Kranjčević u svom autobiografskom napisu »Pabirci iz života« iako u njima daje osvrt na svoje gimnazijske dane, ne spominje ni jednom riječju svoje književničke pokušaje. Ipak dva priloga, prvi Josipa Pasarića, drugi Milana Grubera daju dragocjene podatke o tim njegovim književnim prvijencima. Prema Pasarićevom iskazu: »Kranjčević je stihove počeo praviti još u gimnaziji, i to rano, al to bijaše tajna pod sedam pečata. Sam priznaje, da ga je bilo vrlo strah, kad god je pomislio, da bi ih tkogod mogao naći. «Milan Gruber posvjedočuje, kako je Kranjčević u dvije moguće prilike da u školskom krugu javno nastupi slabo prošao zbog »cenzure konzervativnih i klasičnom poezijom zadahnutih sudija profesorskog zbora«, naglašavajući, da je on, Gruber, dobio »već onda jasan dojam, da su to proizvodi početničkog, ali darovitog pregaoca, komu će vremenom ponarasti snažna krila.«

Kranjčevićovo zavičajno određenje, iako ispunjeno snažnim emotivnim nabojeima, pa i onim najspontanijim sentimentalnim doživljajima svog rodnog grada Senja, uskočke tradicije i onih neizbježnih mentalitetskih značajki Primoraca, u kontekstu političkih, društvenih, socijalnih, kulturnih i drugih prilika na senjskom užem i širem prostoru, i te kako je evidentno u njegovu književnom radu. Nedvojbeno je da je Kranjčević bio ponosni i Senjanin i Primorac, koji je u sebi nosio sve više višeznačnosti situacije svoga zavičaja, počam od onih životnih, neposredno konkretnih do onih koje je projicirao u tekstualnom tkivu svojih pjesama ili proznih sastavaka. To njegovo intimno, unutrašnje zavičajno određenje, koje je baza svakog individualnog identiteta moralo je nedvojbeno biti intenzivno, postojano i kompleksno, no zacijelo ne uvijek i u očekivanoj, adekvatnoj mjeri i sasvim vidljivo, i to iz jednostavnog razloga, što se Kranjčević i kao neserijski čovjek i kao neserijski pjesnik izgrađivao, sazrijevao i izgradio u hrvatskog pjesnika širih, univerzalnijih kriterija, kojemu je to njegovo zavičajno određenje bilo samo modalitet, zbir modaliteta za konkretno i neposredno projiciranje svojih ljudskih i nacionalnih osjećanja, pa i onih općeljudskih rezoniranja, što su prožimale, potresale njegovo intimno biće, unutar kojega je, unatoč svim životnim iskustvima i prilagođavanju na nove prostore svojeg egzistencijalnog življenja, pod talozima novih, kasnijih intelektualnih i drugih nanosa, ostao i Senjanin i Primorac, koji je zahvaljujući svojoj neposrednoj vezanosti za rodni grad Senj u svojih prvih dvadeset godina života konzumirao u svijesti, na emocionalnom i spoznajnom planu tolike informacije o tom prostoru, upivši u dubine svoje senzibilne duše tolike značajke slobodarskog uskočkog fenomena, izazova uskočke tradicije i povijesnih situacija, da je to de facto bilo osnovna premisa za daljnje suptilno modificiranje njegova buntovništva u zadivljujućem bogatstvu varijacija i tematskih širina, koje je tako prepoznatljivo i jasno u svakoj njegovoj pjesmi.

Kranjčevićeva misao, njene suptilne naznake, pravi pjesnički vatrometi asocijacija došli su reljefno i strasno do izražaja u stihovima pjesme »Senju-gradu«:

Sva ti prošlost slave bajka,
Vječnog traja i pameti,
Kad uskočka znala šajka
Moru pričat ob osveti.
Markov-lave,

Turske glave
I valovlja krvav vir,
Kad ti ljudi
Plamnih grudi
Čudan znali slaviti pir!

Kranjčević je toliko bio nadahnut tim uskočkim fenomenom slobodarstva, da mu je on služio kao dominantni poticaj njegova zaključivanja o ondašnjem udesu hrvatske nacionalne sudbine, što je naročito došlo do izražaja u pjesmi »Na Nehaju«:

Bijaše noć-kad s nehajskog mi visa
Na tamno more mutan pogled pao,
Kad zirnuh okom preko onog klisa,
Slobodu gdje je Uskok braniti znao –
Bijaše noć-kad goli gledah kamen
I slušah žamor rodišta mi draga,
U duši sveti plamtio mi plamen,
A gorah uzdah proklinjo mu vraga!

I stajah tako... plakat mi se htjelo,
Da, plakat sudbu toga kamen-града
Otajnim strahom drhtalo mi tijelo,
A srce tisuć ovilo mi jada –
Pa klikoh: Tako l' sjećaju se tebe
I tvoje slabe nekadanjeg sjaja,
Kad za drugog si više neg za sebe
Ti krotiti znao i lava i zmaja?!

Kranjčeviću sjećanje na prošlost, na nekadašnji Senj postaje izazov za svestranije sagledavanje konačnije narodne sudbine. S razlogom zaključuje kako je Senj, Nehaj-grad potisnut, jer je riječ o tadašnjem nacionalnom nazadovanju:

A moje srce krvari i tuži,
A moje oko nekako se muti –

...

Aj, kazniše te – jer si leglo bune! (Nad rasapom moga grada)

Kranjčevićeve »Uskočke elegije« reljefni su primjer, kako to njegovo zavičajno određenje nije omeđeno onim pukim intimizmom, sentimentalnim osobnim retušom, nego nasve i prije svega spoznajom i apostrofiranjem tjeskobne nacionalne situacije, koja je tada bila ponižavajuća u usporedbi sa slavnom prošlošću, u kojoj je dominirala borbenost i odlučnost u htijenju za slobodom:

Sred grada u kamenu Senju
Na glasu je božiji hram,
To crkva je svetoga Franje,
I mrtvijeh uskoka stan.
Tu dolje, pod plaćama teškim,
Kroz stoljeća snivaju svi,
A bura nad krovom im pjeva:
O mletačkoj galiji...

...

A velika grobnica ova
Ko hrvatska zemlja je sva
I junačka kneževa brda
I kraljeva Srbija. (Sijelo)

Kranjčevićeve procjene i presude ondašnje političke i socijalne situacije date su upravo posredstvom uskočke, primorske problematike. Nisu se tu slučajno našle pjesme »Stari

oporbenjak«, »Iseljenik«, »Velebitska baka«, »Trsatska sjena«, »Pred kraljevskom pločom u Baški«, naročito pjesma »Na obali uskočkog grada« u kojoj je Kranjčević najjasnije i najpotpunije precizirao svoju organsku povezanost sa zavičajem, morem, Istrom, melodioznošću i ljepotom čakavske riječi i sa onima svima drugima pejzažnim i životnim rekvizitarijima primorskog kraja:

Tiho leži, tiho, moje more sinje,
Posestrimi Istri čipka se na žalih,
Nebo kao čisto krilo golubinje
Vrbniku nad morem krvavo se pali.
...
Tiho leži, tiho, more moje drago,
Ko sanjarska duša djevojčice nujne...
...

A čakavska riječ kao šira slatka
Sve se pjeni brza s kraja i sa lađe,
Sa jezika gipka otkida se glatka,
Što ne može vikom, to rukama nađe.

Eto Kranjčević zavičajnim projekcijama ove intonacije uspijeva da zavičajno, čak i kada je krajnje emotivno stavi u funkciju općeg, humanog i etičnog, što je najbolji dokaz, kako je ovo Kranjčevićevo zavičajno određenje, i kad je krajnje pojednostavljeno i puko narativno, i kad je višeznačno suptilno, značajna pretpostavka za bolje razumijevanje Kranjčevića kao pjesnika slobode univerzalnih dimenzija!

Literatura:

- Antun Barac: Književnost Istre i Hrvatskog primorja, Zagreb-Rijeka 1968, MH, str. 419-506.
Miroslav Krleža: O Kranjčevićevoj lirici. Vidi: Sabrana djela M.K. sv. 20, Eseji III, str. II-42, Zagreb, Zora, 1963.
Republika, IV, br. 12, Zagreb, prosinac 1948. Članci Miroslava Krleže, Marina Franičevića, Marijana Matkovića, Vladimira Popovića, Petra Segedina i drugih.
Ilija Kecmanović: Silvije Strahimir Kranjčević, monografija, Sarajevo, Narodna prosvjeta, 1958, str. 1-568
– Dragutin Tadijanović: Napomene uz Sabrana djela Silvija Strahimira Kranjčevića, I i II svezak, Zagreb, JAZU, 1958.
– Šime Vučetić: Kranjčević, u knjizi eseja »Između dogme i apsurd«, Matica hrvatska, Zagreb, 1960, str. 78-462.

Summary

The Croatian poet S.S. Kranjčević (1865-1908), though an author of national and universal dimensions, expressed his own native disposition in a number of his poems. Those of his poems, which are imbued with a strong emotional charge, present his own seeing of the Croatian national deserty of the time in the area of his native town of Senj, and in the context of the Uskok (fighters against the Venetians and Turks) tradition which so much inspired the inhabitants (of Senj) and Croats in general with the love of freedom and resistance to the foreign enslaving assaults.